

חרב חגי בר גיורא (במברגר)

מרכז צוות במכון הלכה ברורה

זהירות האדם שלא יטעו ממעשיו

ידוע מאמר חז"ל במדרש תורת כהנים שהכוונה בלאו: "ולפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד) היא לא רק לעוור ממש, אלא גם לעוור בדבר - שאסור לתת עצה שאינה הוגנת. כגון שאסור לאדם ליעץ לחבירו למכור את שדהו ובאמת המיעץ לא מתכוון לטובת המוכר אלא הוא רוצה לקנות את השדה מהקונה. וכן אסור לגרום או לאפשר לאדם אחר לעבור עבירה כגון: פסיקת רבי נתן (פסחים כב, ב) שאסור לתת כוס יין לנזיר או אבר מן החי לבן נח משום לאו זה.

וכן לומדת הגמרא (מועד קטן יז, א) שמשום כך אסור לאדם להכות את בנו הגדול מחשש שזה יגרום שבנו יכה אותו ויעבור על איסור מהתורה. דוגמא נוספת לכך מובא בגמרא (בבא מציעא עה, ב) שהמלוה ולווה ברבית עוברים גם על לאו זה, וכן אמר רב יהודה אמר רב כל המלוה מעות שלא בעדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול כי יכול לגרום שמשום כך הלווה יכפור (שהלוו לו מעות). וכן פסק הרמב"ם (ספר המצוות מצות לא תעשה רצט) "... שאם ישאלך אדם עצה... ובאה האזהרה מלרמותו ומהכשילו... והוא אמרו ולפני עור לא תתן מכשול... אל תתן לו עצה שאינה הוגנת. ולא זו כולל ג"כ מי שיעזור על עבירה או יסבב אותה... ויעזרהו להשלים עבירתו או יכין לו סיבת העבירה".

לפי זה בלאו זה כלול גם איסור לגרום לאחרים לחשוד בך. האיסור לחשוד באחרים מבואר בדברי ריש לקיש (שבת צז, א) הלומד שהחושד בכשרים לוקה בגופו - ממשה, שאחר שענה לה: "והן לא יאמינו לי" (שמות ד, א) - לקה, שהרי נאמר: "והנה ידו מצורעת כשלג" (שם, ו).

לכן מובנת פסיקת הגמרא (פסחים יג, א): "תניא, גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק - פורטין מעותיהם לאחרים ואין פורטין לעצמן, וגבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק - מוכרין לאחרים ואין מוכרין לעצמן, משום שנאמר: והייתם נקיים מה' ומישראל" (במדבר לב, כב). וכן נלמד מפסוק זה במשנה (שקלים ג, ב) שאדם התורם את הלשכה לא ילבש בגדים שאפשר לשים בהם כסף וכן לא ינעל נעלים כדי שלא יחשדו אותו שלקח לעצמו ממעות הלשכה "שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום. הירושלמי (שם שקלים ג, ב) לומד דין זה מהתורה מפסוק זה, וכן הוא לומד זאת מהנביא (יהושע נג): "... ה' הוא יודע וישראל הוא ידע", וכן הוא לומד מהכתובים (משלי ג): "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם".

לפי הגדרת הרמב"ם שבלאו: "ולפני עור לא תתן מכשול" כלול גם איסור לסבב שתעשה עבירה - נראה שאסור לאדם לשתות משקה כשר במסעדה שמוכרת טרפות כאשר קיים חשש שאנשים יאכלו שם טרפות משום שיחשבו שהאוכל שם כשר מחמת שראו שאדם דתי שתה שם.

יש להזהר גם מפסיקת הלכה שמא אנשים ידמו מקרים אחרים ויפסקו בהם כמו שנפסק במקרה זה. אנו רואים זאת ממספר מקרים בגמרא. במסכת פסחים (ק, א) רבי יהודה פוסק שאדם צריך להפסיק את סעודתו בכניסת השבת ולעומתו רבי יוסי פוסק שאין אדם צריך להפסיק. בגמרא מובא שרשב"ג, רבי יהודה ורבי יוסי סעדו ביום

ששי. אחר שקדש עליהם היום רשב"ג בקש מרבי יוסי שהם יפסיקו לאכול ויחששו לשיטת רבי יהודה, רבי יוסי ענה לו מדוע הוא מבקש זאת הרי תמיד הוא פוסק כמותו [=כרבי יוסי] ובגלל שרבי יהודה אכל אתם אין לשנות את הפסיקה "הגם לכבוש את המלכה עמי בבית!!". משום כך אמר רשב"ג שהם ימשיכו לאכול כי יש לחשוש שאם יפסיקו שמא יראו התלמידים ויחשבו שכך ההלכה ויקבעו כך את ההלכה לדורות. בתוד"ה שהיו - מבאר שהחשש לטעות היה קיים רק אם רשב"ג היה מפסיק לאכול למרות שרבי יוסי מחה בו שלא יפסיק, וכן במרדכי מבואר שהחשש קיים רק משום שרבי יוסי כעס על רשב"ג. לפי הסבר זה חשש לטעות קיים רק כאשר עשו בניגוד לפסיקה ששמעו אולם ממקרים אחרים נראה שהחשש קיים גם כאשר לא עשו בניגוד לפסיקה ששמעו. במסכת ברכות (יא, א) מובא שלפי בית הלל אדם יכול לקרות קריאת שמע בכל מצב שהוא נמצא, ולכן הוא קורא בזמן שהוא עומד, יושב, שוכב ואף כשהוא הולך ועושה מלאכתו. לעומתם בית שמאי סוברים שאדם בערב צריך לקרוא כשהוא שוכב ובבוקר כשהוא עומד. פעם אחת ר' ישמעאל שכב ור' אלעזר ישב זקוף וכשהגיע זמן קריאת שמע של ערבית ר' אלעזר הטה את עצמו ור' ישמעאל זקף את עצמו. ר' ישמעאל הסביר לר' אלעזר שהסיבה שהוא זקף את עצמו למרות שבית הלל מתירים לקרוא בשכיבה היא כי ר' אלעזר הטה את עצמו במיוחד כדי לקרוא כבית שמאי וא"כ יש לחשוש שמשום כך שמא יראו התלמידים ויחשבו שהלכה כבית שמאי. ממעשה זה אנו רואים שיש לחשוש לטעות כאשר נעשה מעשה הנראה שהוא סותר את ההלכה. אולם ממקרים אחרים נראה שהחשש קיים גם כאשר לא עשו בניגוד לפסיקה. במסכת כתובות (ג, ב) מובאת מחלוקת האם בנות מקבלות מזונות ממטלטלים שירשו אחיהם מאביהם. רבי אלעזר רצה לתת לבנות מזונות ממטלטלים ואמר לו רבי שמעון בן אליקים שאין לו לתת להם, למרות שהוא לא רצה לתת להם לפי שהן צריכות לקבל אלא שהוא רחם עליהן - כי יש לחשוש שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות. לפי זה נראה שיש לחשוש אף כאשר יש לתלות שיש טעם מיוחד לפסיקה זו כגון רחמים. דבר דומה אנו מוצאים בפרוש של רש"י לדברי אבטליון (אבות א, יא): "חכמים הזהירו בדבריהם... וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו..." - "שלא תורו שלא כדין תורה, או שלא תקלו בדברי תורה לפני חכמים שמא גם אחרים ישמעו ויקלו יותר".

ר"ת (בתוד"ה ואשתיק, כתובות סט, א) מחדש שלפעמים אסור אפילו לשתוק כשיש חשש שמשום השתיקה אנשים יחשבו שהשותק הסכים למה שנאמר לפניו. ר"ת מוכיח זאת מתוך שרב מניומי הוכיח שאמימר סובר שהבנות מקבלות "עישור נכסים" - שזה עשירית רכוש האב שניתן לבנות לשם נדוניה כשהן מתחתנות - מכסף הירושה, מתוך מקרה שבנים אמרו לאחותם: שאם היה להם כסף אכן הם היו נותנים לה ממנו עישור נכסים ואמימר שתק. לפי זה נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט יז, יב): כשאחד מבעלי דינים מגזם לחבירו בפני הדיין ואומר לו: כך וכך תתחייב לי בדין, אם אין הדין כך צריך הדיין לומר לו שקר אתה דובר. "הסמ"ע (וסקכ"ה) מבאר לפי התוס' שהטעם הוא כדי שלא ישמע השומע ויחשוב שהדין כמו הטוען משום שהדיין שותק.

מכאן אנו רואים שאין לאדם לעשות מעשים, לדבר או אפילו לשתוק כאשר קיים חשש שאנשים יטעו בגלל זה ויעשו מעשים בניגוד להלכה וזה משום הלאו ולפני עור לא תתן מכשול. ולכן אין לו גם לעשות מעשים שיכולים לגרום לאנשים לחשוש בו שהוא עובר על דברי תורה.